

Італєв В.М.

студент,

*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

**«БАГАТОКОМПОНЕНТНЕ КОРОЛІВСТВО» СТЮАРТІВ
ТА КРИЗА МОНАРХІЇ У 1637–1642 РР.:
ОГЛЯД СУЧАСНОЇ БРИТАНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ**

Вітчизняна новістика потребує концептуального переосмислення основних підходів до вивчення історії європейських країн, в тому числі Англії. Це передбачає ознайомлення з тими підходами, які пропонуються у сучасній зарубіжній історіографії. Події I пол. XVII ст. в стюартській Англії є одними з найтурбулентніших у історії країни в цілому, а відтак знайшли своє відображення у чисельних монографіях, статтях дослідників різного напрямку та спеціалізації. Разом з тим, донедавна британські історики фокусувалися на подієвій канві самої Англії, залишаючи Ірландію та Шотландію на периферії, натомість сьогодні проблема кризи Стюартів після 1637 року уже не розглядається тільки в англійському контексті: для того щоб зрозуміти, як король та парламент опинилися у стані війни одне з одним наприкінці літа 1642 року, потрібно враховувати вплив шотландського та ірландського факторів. Подібний підхід є доробком плеяди «Нової британської історії», що постала у 1970–1980-х рр: Джона Покока, Конрада Рассела, Джона Морріла.

Виданий у 2015 році «Оксфордський довідник Англійської революції», незважаючи на назву, пропонує компаративний аналіз подій у різних королівствах протягом 1630–1650-х рр., підкреслюючи взаємопов'язаність їх доль, хоча і визнає при цьому особливість подій та явищ в кожному окремому королівстві [1].

Одна з головних проблем що стоїть перед дослідниками причин та сутності кризи монархії Чарльза Стюарта – необхідність враховувати факт правління короля у трьох королівствах – власне Англії з Уельсом, Шотландії та Ірландії. Ці королівства суттєво відрізнялись між собою та подекуди в різних регіонах всередині у правовому, конфесійному та ментальному аспектах, що для ранньомодерної доби мало чи не вирішальне значення з точки зору перспективи потенційного конфлікту.

Позиція Чарльза не була унікальною у тогочасній Європі, подібні приклади знаходимо у випадку з Нідерландами та іспанськими Габсбургами, Богемією та Габсбургами австрійськими. Складність становища Стюартів полягала скоріше у багатоманітності всередині земель, що належала їх короні, адже один король мав керувати трьома різними королівствами, не різними частинами цього королівства, що у сукупності являли собою уже не типову для ранньомодерного часу composite monarchy (за Г. Кьонігсбергером) [2, с. 45], як у випадку з Уельсом, але «multiple kingdom» [3, с. 27] – багатоконпонентне королівство, надзвичайно складне для управління, що саме по собі

породжувало проблеми, а брак гнучкості Чарльза та спроба уніфікувати різні його частини (фактично неінтегровані території) призвели до кризи монархії та колапсу королівської влади у 1642 р. Проблема існування такого королівства навіть виходить за рамки «британської проблеми» – такої, що існувала між Англією і Шотландією, адже ірландці ідентифікували себе окремо від «Британії» та «британського» [4, с. 133]. Тобто, до британської додавалася і проблема ірландська.

Більше того, існує тенденція відповідно до сучасних глобалізаційних процесів вписувати історію країни у світовий контекст. На прикладі історії стюартської монархії це було зроблено Джоном Моррілом, який 16 грудня 1983 року у поданій Королівському історичному товариству статті «Релігійний контекст англійської громадянської війни» висунув тезу про те, що Англійська революція була не першою з революцій модерного типу, що відкривала дорогу «новому буржуазному суспільству», але останньою з релігійних війн на континенті.

Подібна концепція заслуговує на увагу через те, що проблеми Чарльза почалися із рішення ввести єдиний з англіканською церквою молитовник у Шотландії у 1637 р., що спричинило спротив, підйом ковенантського руху у країні та війну із королем. Саме через фінансові проблеми – нестачу коштів на подальше ведення війни із шотландцями в умовах окупації ними з кінця серпня 1640 р. частини земель на півночі Англії король був змушений звернутися до парламенту. Ще у скликаному Чарльзом першому за 11 років «короткому» парламенті більшість скарг та петицій були спрямовані саме на релігійну політику «дияволів-дорадників» короля, надто на інновації архієпископа Кентерберійського Вільяма Лода та підтримку армініанської фракції, а наприкінці 1641 року Ольстерське повстання католиків погіршило і без того нездоровий психологічний клімат у Вестмінстері, коли здавалося, що більшість конституційних конфліктів 1640–1641 рр. уже вирішені. Чутки про звірства католиків та величезну кількість жертв серед протестантського населення, особливо після того як повстання перекинулося за межі Ольстеру, підігрівало ворожість якщо не до самого Чарльза, то до його наближених і породжувало підозру у папістській змові, до якої він має відношення, аж до переконання, що католицький флот готується окупувати Англію. Так, реальна кількість шотландського та англійського населення у тодішній Ірландії налічувала 34 тисячі, а «офіційні дані» про кількість вбитих у квітні 1642 року сягали цифри у 154 тисячі осіб [5, с. 197].

Дерек Гіртст відмічав значні ідеологічні розбіжності та відсутність спільної солідарності серед чинників кризи монархії, а трагедією Стюартів називає значний розкол на релігійному ґрунті між протестантами Англії та Шотландії і католицькою Ірландією [6, с. 157]. Те, що вдавалося Елізабет – забезпечити лояльність підданих принаймні одного королівства під час війн з Ірландією на межі століть та до певної міри Джеймсу, було уже куди складніше здійснити Чарльзу після 1625 року. Маючи власні усталені принципи управління королівством, Чарльз був переконаний, що за свої вчинки він несе відповідальність тільки перед Богом, і лише він, як король, один знає яку

політику по відношенню до держави та церкви необхідно проводити. У його розумінні політика полягала не у серії маневрів, компромісів та пристосувань, що було характерно для батька, а у розробці чітких правил та їх негайній імплементації. Це в свою чергу унеможливлювало консенсус та давало підстави для взаємних підозр та звинувачень тоді, коли примирення було найнеобхідніше.

Таким чином, у сучасній британській історіографії серед прихильників глобального підходу період 1637–1651 рр. позначають як «wars of the three kingdoms», «British problem» чи «British war(s)». Дефініція «Англійська революція» або відкидається взагалі, або розглядається в ширшому контексті як елемент загальної кризи монархії Стюартів, серед якої Англія була лише частиною. В той же час, подібний підхід породжує певну дискусію та складнощі: як прив'язати шотландські чи ірландські події до рішення локальних еліт взяти зброю в руки у серпні 1642 р. чи «укласти пакти про нейтралітет»? Якою мірою можна говорити що «Нова британська історія» відійшла від традиційного англоцентричного погляду? Подібні закиди надходять з боку прихильників студіювання локальної історії, тих, хто вбачає у подібних спробах написати глобальну історію трьох королівств повернення до гранд-нарративу та від тих, хто вважає недостатньо розробленими проблеми історії Шотландії та Ірландії цього періоду для того, щоб вдаватися до синтезу.

Список використаних джерел:

1. The Oxford Handbook of the English Revolution. / Ed. by Braddick M. Oxford: Oxford University Press, 2015. – 672 p.
2. Monarchy transformed: Princes and their Elites in Early Modern Western Europe. / Ed. by Friedeburg R., Morrill J. – Cambridge University Press, 2017.
3. Gaunt P. The British Wars 1637–1651 (Lancaster Pamphlets). London: Routledge, 1997. – 116 p.
4. United a Kingdom? The Making of British history. / Ed. by Grant A., Stringer K. J.: London: Routledge, 1996. – 319 p.
5. Woolrych A. Britain in revolution, 1625–1660. – Oxford University Press, 2002. – 814 p.
6. Hirst D. Dominion: England and its Island Neighbours, 1500–1707 (Oxford Histories), Oxford, Oxford University Press, 2012. – 336 p.